

Collecties: Wapenboekje Willem Jacobsz

UIT DE COLLECTIES VAN DE HOGE RAAD VAN ADEL

(gepubliceerd in De Nederlandsche Leeuw 122 (2005), nr. 4, k. 238-244)

Het wapenboekje van Willem Jacobsz., glasschilder in Den Haag anno 1565

In het vorig jaar verschenen eerste deel van de geschiedenis van Den Haag [1] is een afbeelding opgenomen van een bladzijde uit het unieke wapenboekje van de plaatselijke glasschilder Willem Jacobsz uit 1565. [2] Het in een perkamenten omslag genaaide manuscript (circa 20 x 14 cm.) is het waard om nader besproken te worden. De 47 genummerde bladzijden bevatten in totaal 143 wapentekeningen, waarvan er één is uitgeknipt. De eerste tien pagina's geven over de volle bladzijde het complete wapen, inclusief versierselen en ordeketen, van tien ridders van het Gulden Vlies, onder wie de prins van Oranje. Daarna volgen bladzijden met meerdere wapens (3 of 4), die soms de kwartieren van één persoon betreffen. Dankzij aantekeningen van opdrachtgever en maker voorin het manuscript is het goed gedocumenteerd.

afb 1

De ongenummerde bladzijde tegenover het schutblad vermeldt bovenaan de naam van de opdrachtgever, zijn monogram, de locatie en de datering:

Dit bouck toebehoert Jacob van Dorp / woenen(de) Inden hage Inde hoichstraet 1564.

De notaris Jacob Willemsz. Van Dorp woonde in Den Haag aan de westzijde van de Hoogstraat in "t Gouden Hoofd" (thans het gelijknamige restaurant aan de Groenmarkt) en had zijn koetshuis in de Schoolstraat. Hij was in de periode 1541-1580 regelmatig schepen, tesorier, vroedschap en burgemeester van Den Haag. Daarnaast bekleedde hij functies als regent en weesmeester van het Burgerweeshuis en fungeerde hij rond 1565 als schout van Monster. [3] Hij moet een cultuurminnend persoon zijn geweest, die niet alleen het Haagse Bos redde, maar tevens een naburige glasschilder opdrachten gaf en hem de gelegenheid bood zijn ontwerpen te documenteren.

afb2

Op de keerzijde van de bladzijde komt de kunstenaar zelf aan het woord:

Ick Willem Jacobsz. Glaesmaecker / woenen(de) Inden hage attestere vnder mijn / hanteycken dat Ick alle de wapenen staen(de) / In dit bouck groot 47. bladeren binnen mijn / leven tot versouck van partijen op / diverssche plaetsen gemaect hebbe In glaessen en(de) / ten versoucke van Jacob van Dorp woenen(de) / Inden hage voirs. de voirs wapenen gec(on)terfeyt / actum den xixen In Meye Anno xve vijff / ende tsestich. [w.g.] W.Jacopsz.

Het schrift is hetzelfde als dat van de opdrachtgever en waarschijnlijk ook van diens hand, dat zich verraadt doordat in de aanhef aanvankelijk Jansz. stond, hetgeen contemporain in Jacobsz. is veranderd. Het minder regelmatige handschrift van de kunstenaar zelf staat bij de

getekende wapens, maar daarin is soms door raadplegers in latere tijd al of niet terecht gecorrigeerd.

De personalia van de glasschilder zijn een eeuw geleden al beschreven door G. Eschauzier, die kennelijk getipt was door de toenmalige secretaris van de Hoge Raad van Adel, jonkheer dr. W.A. Beelaerts van Blokland. Willem Jacobsz. woonde aan de oostzijde van de Venestraat en was ook eigenaar van een paar huizen in de Nieuwstraat die hij in 1564 van de hand deed. Hij is overleden vóór 5 oktober 1569 wanneer zijn vrouw Fijtgen Michielsdr. Rusee als weduwe optreedt. Uit akten betreffende hun kinderen blijkt dat zij de familienaam Berrits hebben aangenomen, de oudste zoon Michiel zijn vader als glasschilder in Den Haag was opgevolgd en een jongere zoon Gillis deurwaarder te Bergambacht was geworden. [4]

afb 3

De herkomst van het wapenboek is in 19de-eeuws schrift te lezen in het midden van de bladzijde tegenover het schutblad:

1841. A:C: Snouckaert van Schauburg

NB. Ons wapen, op bladzijde 34, is foutief; want het moet zijn een heele (en niet een halve) adelaar, en drie (en niet twee) zwarte balken. [w.g.] ACSvS.

Het jaartal is het sterfjaar van A.C. baron Snouckaert van Schauburg (1763-1841), die vanaf de oprichting in 1814 tot zijn overlijden lid is geweest van de Hoge Raad van Adel en een belangrijke genealogische collectie heeft nagelaten. Aangenomen kan worden dat hij het handschrift heeft aangekocht, zoals andere handschriften uit deze collectie. [5] Het handschrift waarin deze 19de-eeuwse annotatie is toegevoegd, blijkt echter niet van de op 6 mei 1841 in Den Haag overleden vader, maar van zijn gelijknamige jongste zoon (1803-1878) te zijn, die eerst in 1866 lid werd van de Hoge Raad van Adel. [6] Zijn constatering dat het wapen Snoekaert (fol. 34) in 1565 foutief was getekend, welke annotatie hij nog eens op de desbetreffende bladzijde heeft herhaald, lijkt overigens juist te zijn. Zijn vader immers was bij Soeverein Besluit van 28 aug. 1814, nr. 14, erkend een afstammeling te zijn van één van de vijf broers, die door keizer Karel V op 8 nov. 1544 werden genobilliteerd, waarbij hun geslachtswapen (daarvóór: in goud drie zwarte schuinbalken; helmteken: een snoek van natuurlijke kleur, verticaal met de kop naar beneden) werd vermeerderd met de éenkoppige zwarte adelaar in de (heraldisch) rechterhelft van het schild en als helmteken dezelfde adelaar, maar dan uitkomend. [7] De door Willem Jacobsz. getekende halve of Friese adelaar komt niet overeen met de bijzondere geschiedenis van het geslacht Snouckaert en kan daardoor zelfs geen betrekking hebben op een andere tak van het van oorsprong uit West-Vlaanderen stammende geslacht.

Het bovenstaande geeft te denken wat de andere wapens betreft, maar deze vergissing is toch geen reden om aan de rest te twijfelen. De aquarellen zijn overigens van een grote schoonheid en als tijdsbeeld (vroeg vermelding) uniek. Omdat het in dit kader te ver voert om alle wapens te beschrijven en af te beelden, is hieronder een lijst gemaakt van de bladzijden, waarbij de authentieke onderschriften zijn overgenomen. De wapentekeningen zijn inmiddels gescand, terwijl enkele mooie voorbeelden hierbij worden afgebeeld. Het wapenschild van Willem I prins van Oranje, graaf van Nassau (1533-1584) is bijzonder omdat het omhangen is met de keten van de Orde van het Gulden Vlies, waarin hij in 1556 was benoemd. Na de afzwering van Philips II in 1581 kon en wilde hij die orde niet meer dragen! [8]

Inhoudsopgave:

1. Erich hartoch tot Bruijnswijck ende Lunenburch, grave van Clermont, baron van Lysfelt en van Woerden, etc.
2. Guill.van Nassouwen, prinche van Oraingen, Grave van Nassouwen Catsenelboegen Dietz Vianden, Baron van Breda Diets Arlaj Noseron Vander Leck, etc.
3. Aumirall van Egmont, prinche van Gaveren, grave van Egmont, baron van Gaesbeeck, heer van Baer,etc.
4. Maximuliaen van Egmont, grave van Bueren en Lederdam, heer van Yselsteijn, St. Maertensdijck, Scharpenisse, etc.
5. Iacob grave van Lingne, baron van Baleul, heer van Wassenaer
6. Iohan van Linge, grave van Aerenburch, baron van Barbansom, etc.
7. Maximiliaen van Bourgongne, marguijs vander Veer, heer van Beveren, Vlissingen, Brouwershaven, Tornehem, Duvelant, etc.
8. Reynolt van Brederoede, vrijheer van Vianen, burchgrave tot Vuijtrecht, heer van Haverecourt, Ameyde, (toege), etc.
9. Iohan heer van Wassenaer, Valkenburch, Voerschoten, Voorburch, Catwyck Vpten Ryn,etc., Burchgrave tot Leyden
10. Phillips van Laleing, grave van Hoehstrate, heer van Ville
11. Heinrick zoon tot Montfoert h(eer) van Abbenbrouck Velgersdijck etc. Ridder - Lockhorst - Iacob van Duenvoirde, heer tot Warmont Iacobswoude. Ridder
12. Bergen Vpte Zoem [12] Poelgeest [13] Wyngaerden [14]
13. Cruningen [15] Egmont van Merensteyn [16] Matenesse [17]
14. Heer Gerrit heer tot Assendelff,Heemskerck.Ridder [18] Bouchorst [19] Mierlaer [20]
15. Otte van Assendelfft, heer van Gaudriaen.Ridder [21] Borselen Bredam [22] Alckemade [23]
16. Iacob van hoorn, baron van Gaesbeeck, heer van Honscoten, burchgreve van Wynocxberch[24] Poes [25] Ruychrock [26]
17. Naeltwyck [27] Duenvoirde [28] Langeraeck vander Duijn [29]
18. Beyeren Henegouwen Hollant [30] Bronckhorst [31] Heulter [32]
19. Hoorn [33] Buschuijssen [34] Heermalen [35]
20. Rennenberch [36] Poll [Van de Poll, 37] [uitgeknipt, 38]
21. Culenburch [39] Halmale [40] Wildam Cats [41]
22. Wuijtterlyer Dorp [42] Oesterwyck [43] Cuijll [44] Moerkercken [45]
23. Wildam [46] [naamloos, 47] Zwyeten [48] Syraert [49]
24. [naamloos, 50] Velsen Vlyet [51] Wateringe [52] Millinck [53]
25. [anoniem, 54] Kyfhouck Vander Haer [55] [anoniem, 56] Besoijen [57]
26. [anoniem, 58] Assendelfft van Veenhuysen [59] Spierincxhouck [60] Snoeij [61]
27. Sparnagel [62] Treslongne [Bloys van Treslong, 63] Crusing [64] Eversdijck [65]
28. Burch in Vlaend. Halverdingen [66] Zevenbergen Strijen Almonde [67] Heemskerck [68] Zevender [69]
29. Outshoesden [70] Vuijtwyck [71] Zuijlen [72] Polanen Asperen Vander Leck [73]
30. Cralingen [74] Borselen. mitten Zuijlen [75] Buschuijssen [76] Megen [77]
31. Oestenrijck [78] Roderyse [79] Outshoesden [80] Dyest [81]
32. Cock van Opinen [82] Crusing [83] Baesdorp [84] Romerswael [85]
33. Van Waele [86] Vianen Beverwaert [87] Van der Natt [88] Zalme [89]
34. Henegouwen [90] Van der Eeme Bottingen [91] Snoekaert [92] Vlueten.dener [93]
35. Muijsch [94] Besoyen [95] Mierlaer Boschuijssen [96] [anoniem, 97]

36. Sonneveld [98] About Plomberch [99] Van der Natte [100] Yselsteyn [101]
37. Van der Natte [102] Donck Dalem Dongen [103] Doornen [104] Sireclas [105]
38. Vander Bije [106] Bekesteyn Nagel [107] Jacobs Woude [108] Bueren [109]
39. Suijlen [110] Fijenes [111] Binsvelt [112] Lingne [De Ligne, 113]
40. Marwede [114] Gelder [115] Veenhuijssen [Maern, 116] Mechelen Barthouts [117]
41. De la Marche [118] Portelis Hekeren [Van Heeckeren, 119] Calstre [120] Raephorst [121]
42. Sardouwe [122] Wirnenburch [123] Croij [124] Warmont [125]
43. Linge [Sardouwen, 126] Rossem [127] [Rennoy, 128] Croij Rentij [129]
44. Barbansom [130] Rennoij [131] Vuyttenhaghe [132] anoniem, 133]
45. [anoniem, 134] Teylingen [135] Brouckhoven [136] Oostermolen [137]
46. [anoniem, 138] [anoniem, 139] Vlyet [140] Rampe Wedergom Hagesteyn [141]
47. Teijlingen [142] [anoniem, 143] Steenbeeck [144] [anoniem, 145]

MR. E.J. WOLLESWINKEL

Illustraties (kleurencans):

Afb. 1. Geslachtswapen van Erich II hertog van Brunswijk-Lüneburg (1528-1584), die eerst in 1573 vriesridder werd (blz. 1); handtekening van de kunstenaar (t.o. blz. 1)

Afb. 2. Geslachtswapen van Willem I prins van Oranje, graaf van Nassau (blz. 2)

Afb. 3. Van Montfoort van Abbenbrouck; Van Lockhorst; Van Duivenvoorde van Warmond (blz. 11)

Afb. 4. Beijeren Henegouwen Holland; Bronckhorst; Heulter (blz. 18)

[1] Den Haag, geschiedenis van een stad (eindredactie J.G. Smit, beeldredactie E. Beukers), deel 1 (Vroegste tijd tot 1574), Zwolle 2004, p. 150 (kleurenill. 81: Assendelft, Borsele en Alkemade, fol. 15r.).

[2] Hoge Raad van Adel, 's-Gravenhage, manuscriptenverzameling 'paars', inv. nr. 225A. Het manuscript is uitgeleend geweest aan het Kon. Ned. Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde ten behoeve van twee jubileumtentoonstellingen (beschreven in de catalogus 1933, nr.396; cat. 1983, nr. 14).

[3] H.P. Fölting, De Vroedschap van 's-Gravenhage 1572-1795, Pijnacker 1985, p. 1, nr. 1 (met vermelding van het wapenboekje en literatuur betreffende het geslacht Van Dorp).

[4] De Navorscher 60 (1911), p. 204-205; zie ook: N.J. Pabon, De hofboeken van 's-Gravenhage 1458-1561, Den Haag 1937, p. 421.

[5] Bijvoorbeeld een 18de-eeuws wapenboek, waarin de dubbelkoppige adelaar van het wapen Snoeckaert werd gecorrigeerd in een enkelkoppige (ms. 'paars' 975, fol. 38). De inhoud van het eveneens 18de-eeuwse wapenboek uit Snouckaert-bezit 'Afteekening van Grafzerken en Wapenborden in 46 Kerken van ons Land' (459 stuks, hoofdzakelijk in Overijssel en Gelderland) werd gepubliceerd in: De Nederlandsche Heraut 1 (1884), p. 172-210, 248-266; 2 (1885), p. 50-64, 252-257; 3 (1886), p. 115-126; 4 (1887), p. 65-68 (ms. 'paars' 893)

[6] Van 1893-1902 zou ook de gelijknamige kleinzoon (1841-1902) lid van de Hoge Raad van Adel worden, maar met diens kinderloos overlijden kwam een einde aan deze familiedynastie in de Raad. Vergelijk Ned. Adelsboek 44 (1951), p. 452-454. De overdracht van de collectie Snouckaert van Schauburg aan de Raad zou ook pas aan het einde van de 19de eeuw hebben plaatsgevonden. Vergelijk Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie 10 (1956), p. 25.

[7] Hoge Raad van Adel, 's-Gravenhage, kopie-adelsdiploma's en akten van bewijs, letter S, nr. 61, met ingediende genealogie. Zie: Ned. Adelsboek 77 (1986), p. 269-270. Vergelijk voor het adelsdiploma van Karel V (1544): E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Genealogie van het geslacht Snouckaert van Schauburg, Leiden 1906, foto t.o. titelpagina.

[8] E.J. Thomassen à Thuessink van der Hoop, Het wapen van Oranje-Nassau in zijn historische ontwikkeling, in: De Nederlandsche Leeuw 51 (1933), k. 147-167, in het bijzonder k. 159/160.